

Väitöskirja palkanmuodostuksen instituutioista

JAAKKO KIANDER

VTT, dosentti, tutkimusjohtaja

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

Markus Sovalan väitöskirja »*Studies on Wage Formation*» muodostuu kolmesta erillisestä tutkimuksesta. Niiden aiheina ovat vakuutusten käyttäminen sitoumuksina, miesten ja naisten välisten palkkaerojen määräytyminen sekä suomalainen työriitojen sovittelujärjestelmä. Tutkielmia yhdistää se, että ne liittyvät palkanmuodostukseen tai palkanmuodostuksen teoreettiseen selittämiseen. Eri osatutkimuksia yhdistäviä tekijöitä ovat yhtenäinen metodinen ote ja tekijän innovatiivisuus; tutkimuksilla haetaan mikrotaloudellisesta rationaliteetista lähteviä perusteluja työmarkkinoiden makrotason ilmiöille.

Väitöskirjan ensimmäinen luku *Institutions and wage determination* johdattaa lukijan aihepiiriin ja esittelee sitä seuraavat tutkimusesseet. Kirjoittaja keskustelee johdannossa työmarkkinatutkimuksen traditiosta ja toteaa oman tutkimuksensa kuuluvaan siihen jo tiheäksi käyneeseen malliavaruuteen, missä etsitään mikroperusteita makroteorialle.

Väitöskirjan toinen luku, *Why do risk-neutral firms purchase insurance policies?*, pohtii kysymystä, jonka vastaus on maallikolle ilmeinen mutta taloustieteelle mysteeri. Analyysin

tarkoituksena on ns. implisiittisten sopimusten teorian avulla näyttää, että yrityksen kannattaa ottaa vakuutuksia erilaisia riskejä vastaan vaikka sekä yritys että sen työntekijät olisivat riskineutraaleja. Yleensä vakuutusten ottamista selitetään riskinkaihtamisella. Toisaalta yritysten ajatellaan standardimikroteoriassa olevan riskineutraaleja.

Väittelijä löytää selityksen taloustieteen kannalta mystiselle vakuutusten ottamiselle tuotantohäiriön aiheuttamasta konkurssiriskistä. Vakuutuksen ottaminen vähentää konkurssiriskiä ja pienentää työntekijöiden palkkavaatimuksia. Vaikka yritykset eivät riskeistä piittäisikaan, niitä kiinnostaa palkkojen minimointi. Tutkimuksen kontribuutio on taloustieteellisen ongelman ratkaiseminen soveltamalla muuhun tarkoitukseen kehitettyä teoriaa. Tuloksen yleistävyys kärsii mallin voimakkaista rajoittavista oletuksista.

Koska lähtökohtana on implisiittisten sopimusten teoria, malli ei sisällä palkkaneuvotte-luja vaan yritys asettaa palkat. Implisiittisten sopimusten tapaan yritys tarjoaa vakuutusta työntekijöille eli maksaa jotain myös työttömik-

si jääville. Lopputulos, eli vakuutusten palkko- ja alentava vaikutus perustuu juuri tähän oletukseen (mallista on nähtävissä, että jos yritys ei maksa mitään työttömille, palkkoja alentava vaikutus häviää).

Analyysin lähtökohtana on oletus siitä, että onnettomuuden aiheuttama konkurssi heikentää työntekijöiden odotettua tuloa, jos työmarkkinat ovat epätäydelliset tai jos näillä on yrityskoh- taista osaamista (muutenhan työntekijät voisivat hakeutua samantien muualle töihin atomistisilla markkinoilla). Mutta miten vakuutus vaikuttaa tähän asetelmaan? Jos yritystoiminta sinänsä on kannattavaa, konkurssiin menneen tilalle voidaan perustaa uusi (identtinen) yritys jatka- maan entistä toimintaa, ja tällöin vakuutuksella ei ole funktiota työntekijöiden kannalta. Ainoa joka tässä tapauksessa menettäisi rahaa konkurssissa on yrityksen rahoittaja, joka siten tarvitsisi vakuutusta kipeämmin kuin työntekijät ellei kykene riittävästi hajauttamaan salkkuaan.

Mallissa oletetaan edelleen, että palkkojen indeksointi ei ole mahdollista. Tällä oletuksella rajataan pois riskineutraalien agenttien first-best ratkaisu.

Väitöskirjan kolmas luku sisältää tutkimuk- sen *Childcare and wage distribution*. Se esittelee miesten ja naisten välisiä palkkaeroja selit- tävän teorian. Tarkastelun lähtökohtana on beckeriläinen oletus siitä, että naiset ovat miehiä todennäköisemmin vastuussa lastenhoidos- ta, minkä vuoksi naiset eivät kykene sitoutu- maan työhön yhtä paljon kuin miehet. Tämä johtaa erilaisiin preferensseihin suhteessa työ- hön. Toinen merkittävä taustaoletus on, että eri- laisissa työtehtävissä henkilökohtaisen effortin merkitys tuottavuuden tekijänä vaihtelee. Tehokkuuspalkkahypoteesin soveltaminen tähän tapaukseen tuottaa tuloksena palkkajakamaan, jossa miehet ansaitsevat naisia enemmän. Koti- talouden sisäisen työnjaon vuoksi miehiä vä-

hemmän työorientoituneet naiset hakeutuvat töihin, joissa sitoutuneisuudella ei ole suurta merkitystä ja joista sen vuoksi myös maksetaan pienempää palkkaa. Mallissa on kahdenlaisia yrityksiä: matalan ja korkean vaatimustason yri- tyksiä, jotka myös maksavat erilaista palkkaa. Naiset, jotka eivät lasten vuoksi kykene yhtä suureen efforttiin kuin miehet, joutuvat tyyty- mään huonompiin palkkoihin ja vähemmän vaativiin töihin.

Kuten edellisessä luvussa, myös tässäkin väittelijä yhdistää uuttaluovalla tavalla talous- tieteen eri selitysmalleja empiirisen säännön- mukaisuuden eli palkkaerojen selittämiseksi. Luku sisältää myös pohdintaa julkisen päivä- hoitojärjestelmän vaikutuksista sukupuolten vä- lisiin palkkaeroihin sekä keskustelua mallin implikaatioista ja tuloksia mahdollisesti tuke- vasta empiirisestä evidenssistä. Jotta johtopää- töksiä voitaisiin tehdä, tarvittaisiin kuitenkin systemaattista empiiristä tutkimusta.

Mallin perusoletus on, että lastenhoito vaatii sellaista panostusta, joka sulkee pois hoitajan työskentelyn vaativissa, suurta effortia edellyt- tävissä tehtävissä. Väittelijä määrittelee effortin kyvyksi joustavuuteen ja argumentoi, että pien- ten lasten äideillä on tähän muita heikommat mahdollisuudet. Ajankäytön suhteen tämä on totta, jos perheen sisäinen työnjako on beckeri- läinen. Mutta entä muuten? Mallissa oletetaan, että lasten hoito vaatii ensisijassa sitoutumista ja effortia, ei niinkään aikaa. Oletus on kuiten- kin ongelmallinen, koska yhtä hyvin voitaisiin argumentoida, että lastenhoito vaatii nimen- omaan tietyn osan aikabudjetista koska lapsia ei voi »hoitaa nopeasti».

Luvun alussa nähdään vaivaa sen argumen- toimiseen, että lasten hoitoa ei voida delegoida perheen ulkopuolisille. Myöhemmin kuitenkin katsotaan, että (julkiselle) päivähoidolle tämä tehtävä voidaan huoletta uskoa ja julkisen päi-

vähoidon avulla edistää naisten työssäkäyntiä ja vähentää palkkaeroja. Ajatuksena on, että julkisesti valvottu ‘byrokraattinen’ hoitojärjestelmä tuottaa paremman laadun kuin yksityiset päivähoitopalvelujen markkinat.

Väitöskirjan neljäs ja viimeinen luku on *Finnish wage arbitration – theoretical comments*. Luku tarkastelee suomalaista työehtojen sovittelujärjestelmää ja vertaa sitä amerikkalaiseen sovittelujärjestelmään. Tarkastelun analyttisenä kehyksenä käytetään peliteoriaa, jota väittelijä vakuuttavasti osoittaa hallitsevansa. Lukuun sisältyykin laaja ja ansiokas katsaus sekä peli- ja lakkoteoriaan että sovitteluinstituutioihin. Teoreettisena taustana käydään läpi Nashin esittämää ei-kooperatiivista pelin ratkaisua ja Nashin esittämän ratkaisun implementaatio-ongelmaa.

Tarkastelu on mielenkiintoinen, joskin sen lopputuloksena lukija on lähes yhtä ymmällään valtakunnansovittelijan edessä kuin aiemminkin; tuloksena näet on, että Amerikassa kehitetyt mallit eivät pysty kuvaamaan suomalaista sovittelujärjestelmää, johon ei sisälly sitovan sovittelun mahdollisuutta. Tutkimukseen sisältyy väittelijän konstruoima peli, jossa erimielisyyttä päätyy sovitteluun ja sovittelijan esittämään kompromissiin. Pelin avulla näytetään, että tietyin oletuksin suomalainenkin sovittelija voi vaikuttaa tasapainopalkkaan, vaikka hän ei siitä suoraan päättäkään (toisin kuin amerikkalainen kollegansa). Peli ratkaistaan lopusta al-

kuun eikä se voi päätyä lakkoon. Neuvottelujan umpeutuessa sovittelija esittää kompromissia, jonka osapuolet hyväksyvät.

Toisaalta tiedämme, että silloin tällöin osapuolet eivät hyväksy kompromissia vaan tulee lakko. Tällainen tulema ei tietenkään ole ymmärrettävissä esitetyn mallin hahmottelemassa maailmassa. Tätä voidaan pitää mallin puutteena. Puute on kuitenkin ymmärrettävä, koska maailman johtavat peliteoreetikotkaan eivät ole kyenneet tyydyttävästi tällaista asetelmaa ratkaisemaan.

Väitöskirja osoittaa vakuuttavasti tekijänsä kykyä analysoida mielenkiintoisia taloudellisia ilmiöitä talousteorian avulla. Väitöskirjassa yhdistellään innovatiivisella tavalla erilaisia hypoteeseja ja rakennetaan niiden avulla selitysmalleja. Se sisältää myös runsaasti omaperäisiä ideoita ja näkemyksiä, jotka osoittavat tekijällä olevan kykyä myös mielenkiintoisiin jatkotutkimuksiin väitöskirjansa pohjalta. Väittelijä tuntee hyvin modernin tutkimuskirjallisuuden.

Työssä on myös heikkouksia. Sinänsä mielenkiintoisten analyysien kehittäminen yleisimmiksi malleiksi on tavallaan jäänyt kesken. Kun rajoitutaan kovin spesifeihin tarkasteluihin, yleisempien tulosten johtaminen ei ole mahdollista. Useat oletukset ovat rajoittavia ja epärealistisia. Tällaista kritiikkiä voi kuitenkin kohdistaa koko taloustieteeseen eikä ole kohtuullista syyllistää väitöskirjan tekijää tieteenalan yhteisistä ongelmista.